

Norsk Fjørfeleg
Lørenveien 38
0535, Oslo

Oslo 31. august 2022

Landbruks- og matdepartementet
Avdeling for matpolitikk
Kontaktpersoner: Hilde Fagerland og Kristin Nummedal
postmottak@lmd.dep.no

Innspill til Stortingsmelding om dyrevelferd

Viser til brev fra Landbruks- og matdepartementet 2. juni (ref. 22/542-3). Norsk Fjørfeleg (NFL) takker for muligheten til å komme med innspill. NFL sitt skriftlige innspill er en utvidelse av budskapet vi oversendte som power-point og presenterte på innspillsmøte hos LMD 27. juni.

Norsk Fjørfeleg sitt hovedbudskap for Stortingsmeldingen for dyrevelferd er:

1. Stortingsmeldingen må legge til grunn det systematiske arbeidet som er gjort med dyrevelferd siden forrige Stortingsmelding i 2002-2003.
2. Nye dyrevelferdstiltak må løfte dyrevelferden for alle individer, ikke kun premium-segmentet.
3. Dyrevelferdstiltak må være vitenskapelig forankret og adressere hvordan tiltak ivaretar dyrets fysiske og mentale helse.
4. Nye tiltak må legge til grunn at bonden er den viktigste enkeltfaktoren for å ivareta dyrevelferden. Meldingens tiltak må adressere bondens økonomi, motivasjon og kompetanse.
5. Kostnaden ved fordyrende dyrevelferdstiltak – regningen kan ikke betales av bonden
6. Stortingsmeldingen må adressere mulige negative effekter som dyrevelferdstiltak kan ha for mattrygghet, klimabelastning, arealbehov, selvforsyningsgrad, importlekkasjer m.m.

Under utdyper vi NFLs budskap (pkt. 1-7).

1. Dyrevelferdsarbeid i fjørfenæringen siden Stortingsmelding 12 i 2002-2003

Fjørfenæringen er i kontinuerlig utvikling, og det har skjedd store endringer siden forrige Stortingsmelding om dyrevelferd. Å sikre god dyrehelse og dyrevelferd er noe næringen prioriterer høyt og jobber med kontinuerlig. Kunnskap fra kartlegging, forskning og erfaring brukes i rådgiving og iverksettelse av konkrete tiltak. Stiftelsen Norsk Mat har KSL som sikrer standarden med hensyn til aktuelt regelverk. Eggpakkerier og slakterier kan ha egne standarder overfor sine leverandører. Innen alle fjørfeproduksjonene har vi egne bransjestandarder for dyrevelferdsprogrammer som nå også brukes som utgangspunkt for tilsvarende standarder for andre husdyrproduksjoner.

Her kommer noen eksempler på hvordan fjørfenæringen har jobbet kontinuerlig og systematisk med dyrevelferdstiltak de siste 20 årene. Dette blir en kortversjon, men vi utdyper gjerne disse punktene dersom ved behov.

Handlingsplan for dyrehelse og dyrevelferd i fjørfenæringen

Den første handlingsplanen ble utarbeidet i 2001, og den nåværende handlingsplanen (2022-2023) er den sjette i rekken. Formålet med egen handlingsplan er å drive systematisk forbedringsarbeid innen dyrehelse og dyrevelferd.

Handlingsplanen utarbeides med samarbeid på tvers i bransjen og skal være forankret i hele fjørfenæringa. Alle organisasjoner som er tillagt ansvar i denne handlingsplanen skal iverksette og følge opp oppsatte tiltak, slik at målene nås. Status i handlingsplanarbeidet er fast tema i samarbeidsrådsmøtene til Helsetjenesten for fjørfe (Animalia), to ganger i året. Det utarbeides en sluttrapport som legges til grunn når neste handlingsplan i rekken utformes. Mer om handlingsplanen finner her: <https://www.animalia.no/no/Dyr/fjorfe/handlingsplan-for-dyrehelse-og-dyrevelferd-i-fjorfenaringen/>

Kort om innførte dyrevelferdstiltak i senere år, verpehøns

Eggproduksjon er markedsregulert, og man finner bønder med egg i alle landets fylker. Det er ca 540 bønder som har kommersiell eggproduksjon (over 1000 høner), hvorav de aller fleste har full konsesjon (7500 dyr). 19 oppalere dretter opp unghønene fra daggamle kyllinger og til dyra er ca 16 uker. Oppal foregår i frittgående systemer. Alle eggprodusenter måtte investere i frittgående systemer da EU-forbudet mot tradisjonelle 3-hønens bur kom i 2012. Mange eggbønder har vært gjennom to kostbare omstillinger i løpet av de siste 10 årene, etter at handelen etter kort tid etter 2012 stoppet salg av egg fra miljøinnredede bur. De aller fleste verpehøns, ca 92 %, holdes innendørs, i frittgående systemer. Økologisk eggproduksjon utgjør ca 8 %.

Dyrevelferdsprogrammet for verpehøns (DVP) trådte i kraft 1. januar 2020. Hovedformålet med DVP er å sørge for dokumentert god dyrevelferd hos norske verpehøns gjennom produksjonsperioden. Dette skal gjøres gjennom god produksjonsstyring, systematisk forebyggende helse- og dyrevelferdsarbeid og tredjeparts revisjon av regelverksetterlevelse. DVP inkluderer alle eggprodusenter med 1000 høner eller mer, og omfatter da mer enn 99 % av norske verpehøner. DVP Verpehøns stiller krav om minst ett helseovervåkningsbesøk per innsett, registrering av nødvendig data i produksjonskontroller, intern og ekstern KSL-revisjon og kompetansekurs for alle produsenter. Mer om DVP finnes på <https://www.animalia.no/no/Dyr/fjorfe/>.

De store eggpakkeriene har i tillegg innført obligatorisk bruk av miljøberikelser for norske verpehøns. Initiativet har som mål å tilrettelegge slik at hønene skal få mulighet til å utøve naturlig adferd, også når de holdes innendørs. Krav om miljøberikelser er p.t. ikke inkludert i KSL-krav eller DVP, men det kan være aktuelt i fremtiden.

Det er noen få, store internasjonale avlsselskaper som styrer den genetiske utviklingen til verpehøns. De to vanligste hybridene i norsk eggproduksjon er Lohmann LSL, fremavlet i Tyskland, og Dekalb White, fremavlet i Nederland. Eggbonden står fritt til å velge hvilken av disse hybridene de har i fjøset.

Kort om innførte dyrevelferdstiltak i senere år, slaktekylling

Det er ca 530 bønder som har slaktekyllingproduksjon på gården. I tillegg er det ca 70 bønder som har foreldretyr som produserer rugeegg (befruktede egg). Rugeeggene klekkes på rugeri og sendes til slaktekyllingbøndene. I 2007 ble kylling tatt ut av markedsreguleringsordningen. Kylling er blitt kontraktproduksjon, hvor bøndene har kontrakt med slakteriene til Nortura, Norsk Kylling, Den Stolte Hane, Ytterøkylling, Gårdsand eller Homlagarden. Kyllingproduksjon foregår hovedsakelig i Trøndelag, Rogaland og på Østlandet. Konesjonsgrensen økte i 2014 til 280.000 dyr per bonde per år. Et økende antall kyllingbønder har bygget hus som kan ha full konsesjon, men fortsatt er gjennomsnittlig årlig produksjon av kylling per bonde langt under konsesjonsgrensen.

Dyrevelferdsprogrammet (DVP) for slaktekylling ble innført i 2013. Alle bønder som ønsker å produsere med mer enn 25 kg/m² må følge reglene i DVP. DVP har hatt dokumenterbar bedring på tråpute-score, en dyrebasert velferdsindikator. Utformingen av DVP gjør at kun de beste bøndene får å ha maksimal dyretetthet (36 kg/m²).

Siden 2018 har slakteriene pålagt at all slaktekylling skal ha tilgang til miljøberikelser. Innføring av plattformer, vagler, torvbad m.m. har dokumenterbar positiv effekt på dyra, uten at det har kompromittert dyrehelsen eller kyllingens vekst. Et stadig økende antall kyllingfjøs har vinduer og/eller installert dagslys-spekter.

Alt avlsarbeid på kylling foregår i regi av store internasjonale avlsselskaper. Avlsselskapene vektlegger ulike avlsmål i sine hybrider. Det er ikke kyllingbonden som avgjør hvilken hybrid de har i fjøset. Det bestemmes av slakteriet; ofte i samarbeid med dagligvarehandelen/kundene. I dag benyttet flere ulike kyllinghybrider i norsk kyllingproduksjon. Forbrukeren har utstrakt valgfrihet mht. å velge mellom produkter hvorav flere har ytterligere tilleggskrav til dyrevelferd utover det som inngår i regelverk, dyrevelferdsprogram og KSL-krav. Eksempler kan være kylling som er klekking på gården, krav om lavere tetthet, krav om dagslys, krav om flere typer miljøberikelse, uteareal m.m.

Kort om innførte dyrevelferdstiltak i senere år, kalkun

Det er ca 40 bønder som har kalkunproduksjon på gården. I 2018 avviklet Norsk Kylling sin kalkunproduksjon i Trøndelag, så nå er det kun Nortura som slakter kalkun i stor skala på sitt slakteri på Hærland (Østfold). Homlagarden i Hardanger produserer økologisk kalkun.

Konesjonsgrensen økte i 2014 til 60.000 kalkuner per år. Noen få kalkunbønder har husdyrrom som er tilpasset full konsesjon, men fortsatt er gjennomsnittlig årlig produksjon av kalkun per bonde langt under konsesjonsgrensen.

Dyrevelferdsprogrammet (DVP) for kalkun ble innført i 2017, og alle som holder kalkun for kjøttproduksjon, og har over 200 dyr, må delta. DVP kalkun betyr at alle produsentene skal ha minst to årlige helseovervåkningsbesøk av veterinær, og produksjonen skal dokumenteres gjennom bruk av produksjonskontroll. I tillegg til den årlige KSL egenrevisjonen, skal kalkunprodusenten få besøk av ekstern KSL-revisor minst hvert tredje år. Tråputer skal registreres på alle flokker av kalkun som slaktes. Dersom tråpute-scoren er for høy, medfører det at bonden ikke får har like høy dyretetthet i neste flokk.

Kort om innførte dyrevelferdstiltak i senere år, and

Det er ca 9 bønder som har andeproduksjon på gården. Alt avlsarbeid foregår i regi av internasjonale avlsselskaper. Foreldre dyr importeres som daggamle andunger. Det er kun to slakterier som er tilpasset and. De fleste andebøndene har kontrakt med Gårdsand i Vestfold, men også Holte Gård i Telemark produserer og slakter and.

Andeproduksjon foregår frittgående, innendørs og dyra har blant annet tilgang på miljøberikelse som halm/høy. Det finnes ikke en egen holdforskrift for and, men andeprodusenter forholder seg til KSL-regelverket.

And er det eneste fjørfekjøtt-slaget hvor vi har stor grad av import. And produsert i Norge selges stort sett i dagligvarehandelen, mens importert and er vanligst på restauranter. Det er ikke konsesjonsregelverk for and. Vi kan utdype mer om andeproduksjon ved behov.

Konklusjon: Fjørfe næringen jobber systematisk og strategisk med dyrevelferdstiltak. Det er iverksatt mange positive tiltak siden forrige Stortingsmelding, og nye dyrevelferdstiltak iverksettes fortløpende. **NFL ber politikerne legge til grunn utviklingen som har vært de siste 20 årene når de skal komme med ytterligere dyrevelferdstiltak.**

2. Dyrevelferdstiltak må gjelde for alle dyr

Mattilsynet må styrkes

Dersom dyrevelferdsarbeidet skal komme alle dyr til gode, må regelverket bli jevnlig oppdatert basert på ny forskning og tilgjengelig kunnskap. I tillegg til et godt og kunnskapsbasert regelverk, er det nødvendig med gode og effektive systemer for å fremme høy grad av regelverks-etterlevelse både på gården, under transport og på slakteriene.

- Mattilsynet må ha ressurser til å gjennomgå og oppdatere lovverket og hold-forskriftene regelmessig.
- Mattilsynet må være til stede i hele landet slik at de kan gjennomføre tilsyn og følge opp dyrehold.
- Mattilsynet må ha ressurser til å utvikle gode systemer for enhetlig saksbehandling og forvaltning.

Veterinærdekning og kompetanse

For dyrevelferd og dyrehelse er det viktig at det er tilgang på veterinærer til enhver tid, uavhengig av hvor i landet fjørebonden holder til. Veterinærdekning og vakt er kommunenes ansvar, men det må være

økonomiske rammer som gir dem nødvendige handlingsrom. For at dyrevelferdsprogrammene skal ha tilsiktet effekt er det viktig at helseovervåknings-veterinæren har oppdatert kunnskap, høy grad av integritet, lojalt følger etterlevelseshandlinger og ivaretar habilitet. Det er viktig at veterinærene har eksplisitt kompetanse på fjørfe og at denne kompetansen er tilgjengelig alle de stedene i landet hvor det finnes fjørfebønder.

Videreutvikling av dyrevelferdsprogram

Dyrevelferdsprogrammene er forskriftsfestet, og løfter dyrevelferden til samtlige dyr i verdikjedene for egg, kylling og kalkun. Næringen kommer til å fortsette med videreutvikling av innholdet i programmene når man får oppdatert vitenskapelig dokumentasjon på hva som er viktig for å ivareta dyrevelferden.

Alle fjørfebønder forholder seg til KSL-krav

KSL-kravene er også et viktig element i arbeidet for dyrevelferden til samtlige dyr i verdikjedene for egg og fjørfekjøtt. I tillegg til de tiltak som er gjort i fjørfenæringen de siste 20 årene, inngår det flere spesifikke krav til dyrevelferd i KSL-revisjonene. Informasjon om dagens KSL-krav for fjørfe finnes her:

<https://www.ksl.no/cms/files/5594/9-fjoerfe-nn-no.pdf>

Konklusjon: Dyrevelferd handler om enkeltindividets helse og opplevelse av eget liv. **Norsk Fjørfevalg mener at Stortingsmeldingen må fokusere på tiltak som er i tråd med at dyrevelferden skal være i fokus hos for alle individer, ikke kun for dyr som inngår i premium-segmentet.**

3. Helhetlig vurdering av dyrevelferd

Dyrevelferdstiltak må bygge på vitenskap. Forsøk på å bedre dyrevelferd via tiltak som ikke er vitenskapelig forankret, og som er aktuelle under norske forhold, kan få utilsiktede negative konsekvenser.

God dyrevelferd handler om hvordan dyra opplever sin egen situasjon, med utgangspunkt i det stellet dyret får, den kroppen dyret har og miljøet dyret lever i. Dyrevelferd er en individuell størrelse som opplever av hvert enkelt dyr. For å sikre at tiltak faktisk bedrer dyrevelferden, må tiltak vurderes vitenskapelig ut ifra tre ulike dimensjoner:

- a) Dyrehelse
- b) Naturlig liv
- c) Subjektiv opplevelse

- a) Dyrehelse

Friske, uskadede dyr har det beste utgangspunktet for god dyrevelferd. Tiltak som foreslås i meldingen må adressere om de kan ha nedslagssider mht. å bevare den gode dyrehelsestatusen norsk fjørfenæring har. Norsk fjørfenæring har jobbet langsiktig for å sikre at dyra skal være friskest mulig. De siste årene har vi opplevd at smittsomme sykdommer også er en utfordring i Norge, jmf utbruddet på villfugl høsten 2020 og hos to eggprodusenter i Rogaland i november 2021. Fugleinfluenza er et virus som gir alvorlig sykdom hos både ville og tamme fugler. Det er viktig at dyrevelferdsmeldingen hensyntar at det vil være større overhengende risiko

for utbrudd av smittsomme sykdommer i Norge fremover, samtidig som tiltakene sørger for ivaretagelse av dyras behov.

b) Naturlig liv

Husdyras miljø, fysisk og sosialt, må tilrettelegges slik at dyra får utløp for sine artsspesifikke adferdsbehov. For fjørfe er det for eksempel viktig at miljøet gjør at dyra føler seg trygge, at de utforsker, at de har forhøyde sittepinner hvor de kan hvile, og at redekassene er mørke og rolige. Miljøberikelser er et eksempel på hvordan det tilrettelegges for at dyra får utløp for sine adferdsbehov, også ved innendørs oppstalling.

c) Subjektiv opplevelse

Forståelsen man har for dyrevelferd har flyttet seg fra at vi tidligere sørget for fravær av negative opplevelser som stress, frykt og smerte, til at vi i tillegg tilrettelegger for at dyra skal oppleve positive emosjoner som glede, mestring, lek og forventning. Miljøberikelser er et godt eksempel på hvordan det kan tilrettelegges for at dyra får positive opplevelser tilknyttet førsøk, lek og økt aktivitet.

Ett eksempel på vurderinger av et konkret dyrevelferdstiltak

Innføring av miljøberikende elementer i husdyrmiljøet kan være veldig gunstig for dyra. Forskning har vist at fjørfe som har et mer variert levested kan være mer robuste, både fysisk og mentalt. Samtidig vil et beriket miljø innebære større risiko for at dyret skader seg eller blir sykt. Dersom man innfører elementer i miljøet som utsetter dyra for traume, smitte eller skader, vil miljøberikelsen virke mot sin hensikt.

Et beriket miljø kan også gjøre at bonden synes det blir enda triveligere å være hos dyra. Dette er selvsagt positivt. Men, man må også være klar over at innføring av miljøberikelse øker arbeidsmengden og kan medføre økt kostnad for bonden. For at innførsel av dyrevelferdstiltak skal fungere etter intensjonen er det viktig at man adresserer de potensielle negative konsekvensene og skaper ordninger som sørger for kvalitetssikring av dyrehelse, mattrygghet og bondens økonomi. Eksempelet synliggjør hvor krevende det kan være å ha flere tanker i hodet samtidig og gjøre helhetlige vurderinger.

Konklusjon: Tiltak som foreslås i Stortingsmeldingen må ta for seg hvordan dette slår ut for samtlige dimensjoner i dyrevelferdsbegrepet. **Tiltak som foreslås i Stortingsmeldingen må vurderes ut fra helhetlige perspektiv og adressere potensielle negative konsekvenser tiltakene kan ha.**

4. Bonden er den viktigste enkeltfaktoren for dyrevelferden

Det er mange faktorer som påvirker dyrevelferd, og som nevnt i punktet over er man nødt til å vurdere dyrevelferd med et helhetlig perspektiv.

Faktorer som påvirker dyrevelferd

- a. Genetikk
- b. Dyrers miljø (husdyrrom, sosiale faktorer)

c. Røkt/stell

I ulike studier vektet gjerne enkeltfaktorer, og man forenkler dyrevelferd til å omhandle f.eks. enten om oppstallingsforhold, genetikk eller andre faktorer. Stortingsmeldingen må ikke fokusere ensidig på enkeltfaktorer, men dersom én faktor skal vektlegges må det være bonden/dyreeier. Bonden er nemlig den viktigste enkeltfaktoren for dyrenes velferd. Nøkkelen til å lykkes med positiv utvikling for dyrevelferden er at bonden forstår, og er med på å, gjøre endringer. God driftsøkonomi med akseptabel arbeidsbelastning og god tid til dyra sikrer bonden mulighet til å stelle dyra godt hver dag. Et aktivt og kompetent produsentmiljø bidrar til motivasjon, kunnskapsdeling og god bondevelferd, som igjen påvirker dyrevelferden.

Sviktende dyrevelferd og alvorlige dyrevernssaker opptrer vanligvis som en konsekvens av, eller i sammenheng med, andre drifts- og/eller personlige problemer. Det bør opprettes et system for tilbud om gratis rådgivning til dyrehold med driftsproblemer, inkludert økonomisk rådgivning og veivalgs-rådgivning. Ved behov for akutt hjelp må det være tilgjengelig kompetent avlører for å sikre god dyrevelferd.

Konklusjon: Dyrevelferdsmeldingen må foreslå tiltak som utruker bonden til å gjøre en best mulig jobb. Tiltak må bidra til at bonden har tilstrekkelig økonomi i driften og at bonden er kompetent og motivert for å ta vare på dyra sine. **Tiltak må være praktisk og økonomisk gjennomførbare og i tråd med «sunt bondevett.»**

5. Finansiering av dyrevelferdstiltak – regningen kan ikke havne hos bonden

I noen tilfeller vil god dyrevelferd være direkte lønnsomt for bonden. Men, dyrevelferdstiltak kan også medføre økte kostnader ved behov for dyre investeringer, nytt utstyr eller økt arbeidsbelastning. I Tyskland er det besluttet å finansiere statlige tilskudd til mer dyrevelferd gjennom en ekstra øremerket avgift. Det er ikke uten videre mulig for norske bønder å bekoste nye dyrevelferdstiltak uten at det legges økonomisk til rette for det. Tiltak i meldingen må ikke få tilbakevirkende effekt slik at investeringer som er gjort blir verdiløse etter kort tid.

Konklusjon: Dyrevelferdsmeldingen må utrede og adressere hvordan fordyrende dyrevelferdstiltak skal finansieres. Tiltakene kan ikke finansieres av fjørfebonden uten at bonden samtidig får bedre inntjening.

6. Hvordan vekte ulike hensyn i matproduksjonen?

I dyrevelferdsmeldingen er det selvsagt «dyrevelferd» som står i fokus. Men, det er viktig at dyrevelferdsmeldingen også vurderer mulige utilsiktede konsekvenser som dyrevelferdstiltakene kan få. Hvordan vil for eksempel tiltakene påvirke arealbruk og klimagassutslipp? I dag er norske egg og fjørfekjøtt garantert trygge for forbrukeren å spise mht. En rekke potensielle matforgiftninger. Hvordan vil tiltakene i dyrevelferdsmeldingen også sørge for å ivareta mattryggheten? Hvordan skal fordyrende dyrevelferdstiltak vurderes mht. økte matpriser? Kan dyrevelferdstiltakene medføre at det i praksis ikke er gjennomførbart å opprettholde selvforsyningen av norske egg, kylling og kalkun? Eller kan tiltakene medføre at matvareindustrien ikke er interessert i å selge norske produkter og heller ønsker å importere billige egg og fjørfekjøtt, som ikke er produsert under forhold hvor dyrevelferd vektlegges like sterkt som i Norge?

Konklusjon: I landbruket er det mange kryssende og til dels motstridende hensyn som stilles opp mot hverandre. Balansepunktet mellom de ulike hensynene flytter seg etter som verdiene i samfunnet endrer seg, og hensyn til dyr tillegges stadig større vekt. Samtidig må vi være oppmerksomme på at endring av balansepunktet for dyrevelferd kan gå på bekostning av effektivitet, klimautslipp og matpriser og muligheten for å ha landbruk som levebrød. Dette er dilemmaer vi som samfunn må håndtere når vi skal velge hvilke tiltak vi skal innføre for å løfte dyrevelferden. **Tiltak som meldingen kommer opp med må adressere disse ulike dilemmaene og begrunne hva som avgjør hvilke hensyn som veier tyngst.**

Vi er tilgjengelige for oppfølgingsspørsmål.

Med vennlig hilsen,
Styret i Norsk Fjørfeleg